

Назар КІСЬ

СТАВЛЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ДО ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ІДЕЙ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ ЦЕРКВИ

Розглянуто розвиток доктрини Католицької Церкви щодо соціальних питань, яка уможливила активну участь греко-католицького духовенства у громадсько-політичному житті в умовах масової політики та загострення класових антагонізмів у Галичині на початку ХХ ст.

Ключові слова: соціалізм, націоналізм, модернізм, соціальна доктрина, ліва риторика.

Один із найскравіших виявів соціальних конфліктів у Галичині початку ХХ ст. – сільськогосподарський страйк 1902 р. У дослідженнях українських (М. Кугутяк¹, О. Красівський², Ю. Михальський³, М. Вітенко⁴) та польських (Ч. Партач⁵) істориків страйк розглянуто крізь призму соціальних та економічних відносин, еволюції політичного життя, в контексті українсько-польських стосунків. Відомо, що в підготовці до страйку, зокрема в агітації за його проведення, якою займалися переважно політичні активісти, брали участь окремі греко-католицькі священники⁶. Проблема їхньої участі в цьому й подібних процесах, коли душпастирська діяльність активно перепліталася з політичною, ґрунтовно розглянута в роботах сучасних істориків⁷, однак не до кінця з'ясованим залишається питання доктринальних змін, які дозволили українському духовенству займати настільки активну громадянську

¹ *Кугутяк М.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.

² *Красівський О.* Галичина у першій половині ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків / О. Красівський. – Львів, 2000. – 416 с.

³ *Михальський Ю.* Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ ст. (1902–1914) / Ю. Михальський. – Львів: Каменяр, 2002. – 166 с.

⁴ *Вітенко М.* Польсько-українські відносини у Галичині: соціально-економічний аспект (остання третина XIX – початок ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 “Всесвітня історія” / М. Вітенко. – Чернівці, 2006. – 20 с.

⁵ *Partacz Cz.* Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908 / Cz. Partacz. – Toruń, 1996. – 280 s.

⁶ Справа про розслідування діяльності греко-католицького священника в Немирові Кипріяна Іоана, звинуваченого в проведенні агітації, підбурюванні селян до страйку. 1903 р. – Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 146. – Оп. 8. – Од. зб. 257.

⁷ Однією з останніх робіт є: *Шкраб'юк П.* Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія) / П. Шкраб'юк. – Львів, 2012. – 192 с.

позицію. Мета розвідки – продемонструвати еволюцію позиції Католицької Церкви щодо соціальних питань, яка вплинула на позицію греко-католицького кліру в умовах масової політики та загострення класових антагонізмів.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Галичині, як до того в Західній Європі, відбувалася небувала до того політична мобілізація під гаслами модерних ідеологій: соціалізму та націоналізму. Завдяки демократизації виборчого законодавства та діяльності політичних партій відбувся перехід до фази масового політичного руху. Як і в більшості країн Європи, в Галичині набули популярності ліві політичні рухи, чия ідеологія, однак, була сильно змінена у процесі адаптації до специфічних галицьких умов.

Місцевий різновид соціалізму, зважаючи на національний склад та соціальну структуру населення у Східній Галичині, мав низку специфічних ознак, характерних для аграрних багатоетнічних суспільств. По-перше, говорити про звільнення пролетаріату як про головну мету майбутніх політичних перетворень було недоречно через абсолютне домінування сільського населення та слабкий розвиток промисловості. По-друге, конфронтація між польським та українським національними рухами, а також значна кількість євреїв, не дозволяли залишати осторонь національне питання навіть представникам лівих рухів, чії одностудці в Європі та Російській імперії визнавали себе інтернаціоналістами⁸. Так, вироблення спільної платформи польських, українських та єврейських лівих у Галичині виявилось нереальним. По-третє, дуже міцними були позиції Церкви та релігійні переконання населення (переважно – селянства), тому ліва риторика містила лише антиклерикальні пасажі, уникаючи питання атеїзму. У таких умовах утворилося специфічне ідеологічне явище, яке умовно можна назвати аграрним соціалізмом.

У кінці XIX ст. Католицька Церква змушена була реагувати на зміну світової економічної моделі і, як наслідок, зростання робітничих рухів та поширення лівої ідеології. Відповідно, необхідно було визначити позицію Апостольського престолу щодо цих питань. 1891 р. з'явилася енцикліка папи Лева XIII “*Rezum novarum*” (“Нові речі”), яка визначила соціальну доктрину Католицької Церкви подальших десятиліть. А в 1901 р. папа Лев XIII видав енцикліку “*Graves de communi Re*” (“Про небезпеки для суспільства”), яка визначала основні розбіжності між цілями соціал-демократії та християнської демократії⁹.

Основними елементами соціальної доктрини Католицької Церкви були суспільний солідаризм на основі релігійності, теза про недоторканість приватної власності й захист родини. Саму працю людини, у трактуванні Апостольського престолу, не можна було вважати товаром і, відповідно, оцінювати згідно з ринковими засадами. Оцінку необхідно здійснювати, виходячи з поняття справедливості. Справедлива заробітна плата повинна була забезпечити працівникові та його родині можливість оплатити необхідні життєві потреби, і не мала принижувати людської гідності.

Підставою існування родини та запорукою її фінансової незалежності Католицька Церква вважала природне право приватної власності. Проте власники повинні користуватися своїм правом із користю не лише для себе, але й для суспільства.

⁸ В Австро-Угорщині виникла специфічна ліва течія – т. зв. австромарксизм. Однією з найхарактерніших рис цієї ідеології була концепція національно-культурної диференціації.

⁹ *Kumor B. Historia Kościoła / B. Kumor – Lublin, 1991. – Część 7. – S. 300.*

Роль держави в ідеалі мала полягати в забезпеченні прав всіх своїх громадян, насамперед економічно незахищених: найманих працівників, жінок та дітей. У міру можливості уряди повинні були покращувати умови їх роботи і побуту, а також боротися з безробіттям, забороняти працювати в неділю та свята, визначити тривалість робочого дня, контролювати справедливість оплати праці.

Щодо робітничих рухів та стосунків робітників із працедавцями, то Ватикан визнавав право працівників на створення профспілок і товариств із членством та структурою, які визначатимуть самі працівники, без втручання в їх роботу працедавців й органів державної влади. Працівники і працедавці мали у своїх відносинах керуватися принципами людської солідарності та християнської етики.

Католицька Церква виступала проти класової боротьби, пропагувала співпрацю між різними класами і добробут для всіх. У цьому, на думку папи Лева XIII, полягала одна з головних відмінностей між соціальною доктриною Католицької Церкви та ідеями соціал-демократії. Адже соціал-демократи, на думку папи, прагнули досягнути покращення становища робітників коштом інших суспільних груп¹⁰.

Проблема соціальної політики Церкви на початку XX ст. була частиною великого блоку питань, пов'язаних із впливом модерних ідеологій на християнство. Зокрема йшлося про поширення т. зв. модернізму – напрямку в католицькому богослов'ї початку XX ст. Його ознаками були намагання обмежити догматизм, а також узгодити християнське вчення з наукою та сучасними суспільно-політичними реаліями. Папа Пій X у 1907 р. опублікував енцикліку “Про вчення модерністів” (“*Pascendi Dominici gregis*”), в якій назвав ці ідеї “синтезом всіх єретичних думок” та “слизькою дорогою до атеїзму”. Суть звинувачень папи зводилася до таких тез: модернізм відкидав абсолютний авторитет Святого Письма; вважав зовнішні вияви релігійності не таїнствами, а такими, що виникли історично, в результаті еволюції культу; для вивчення Євангелія модерністи використовували історико-критичний метод, так, відокремлюючи Христа-Бога від Христа – історичної особи. Енцикліка, спричинивши в Галичині зливу критики з боку політичних середовищ, була повністю підтримана всім єпископатом¹¹.

Для Галичини як багатонаціонального краю з чисельним сільським населенням та сильними позиціями Церкви, згадані тези соціальної доктрини Католицької Церкви мали своє, специфічне, значення. По-перше, з питанням справедливості оплати праці найманих працівників у щоденному житті стикалася незначна частина християнського населення. Для більшості селян це було актуально хіба у випадку підробітків у панських маєтках. Так само і проблема приватної власності на засоби виробництва стосувалася переважно землі, яка, однак, мала не лише економічне, а й морально-етичне та патріотичне значення. Головною ж особливістю галицького соціалізму можна вважати те, що він був сильно переплетений із націоналізмом. У такому контексті “класова боротьба” мала право на існування лише з огляду на те, що дуже часто належність до якогось класу означала й належність до конкретної нації (для українців Східної Галичини на початку XX ст. все ще не втратила

¹⁰ *Kumor B.* Historia Kościoła...

¹¹ J.E.X. Arcybiskup dr. Józef Bilczewski o encyklice, potępiającej modernistów // *Gazeta Koscielna.* – 1908. – № 2. – S. 13–14; № 3. – S. 28–29; Хто заходить ся коло розбитя української суспільності? // *Нива.* – 1907. – С. 641–645; Святейшого Отця Пія X енцикліка проти модернізму // *Руслан.* – 1907. – Ч. 208; Ще про енцикліку проти модернізму // *Руслан.* – 1907. – Ч. 211.

актуальності теза про українців як “хлопів і попів”). Натомість ідея боротьби класів всередині однієї нації суперечила принципам націоналізму і не могла користуватися масовою підтримкою. Так само й питання власності на землю означало фактично “стан посідання” і позиції “народу”. З іншого боку, такий соціалізм, переплетений із націоналізмом, дозволяв критикувати капіталізм саме з національних позицій, коли експлуататорів можна було таврувати як іновірців, зайд чи окупантів. Окрім того, в консервативній Галичині пропагувати соціалізм було доцільно лише в дуже “пом’якшеному” варіанті, не заторкуючи питання інституту сім’ї, дрібної приватної власності, віри в Бога й атеїзму, раціоналізму та позитивізму¹².

У цьому контексті формувалася позиція галицьких соціалістів, які мали зважати на існування потужного церковного чинника в політичному житті краю. Адже католицька єрархія вела активну соціальну роботу (нерозривно пов’язану з національною) через мережу церков та товариств, поширювала ідеї християнського солідаризму.

Польський селянський народний рух виник наприкінці XIX ст. Його поява пов’язана з постаттю ксьондза Станіслава Стояловського (1845–1911). Через часописи “Вінок” (“Wieniec”) і “Бджілка” (“Pszczółka”) він пропагував участь селян у політичному житті, закликав організовувати селянські кооперативи й освітні гуртки. У 80-х роках XIX ст. за його ініціативою почали створюватися виборчі селянські комітети, товариства освіти і праці. Прагнучи “збунтувати” селянина так, щоби він відчув себе поляком, ксьондз Стояловський, прихильник слов’янської єдності, негативно ставився до українського національного руху та надання ширших виборчих прав українцям і євреям¹³. У кінці XIX ст. він ідеологічно зблизився із соціалістами (твердячи, що лише Святе Письмо відділяє його від соціал-демократів), а на початку XX ст. – із націоналістами. Був позбавлений права виконувати душпастирську діяльність, а згодом відлучений від Церкви¹⁴.

Ідеї органічної праці, селянської кооперації та політичної самоорганізації пропагував у Галичині Болеслав Вислоух (1855–1937). 1889 р. селянські комітети провели до сейму перших депутатів, а в 1891 р. було обрано першого селянського депутата від Галичини до Віденського парламенту¹⁵.

Як зазначив історик Джон-Пол Химка, говорити про “аграрний соціалізм” все ж доцільніше у випадку українського національного руху, бо в польськомовних містах був можливий “нормальний” соціалізм. Польський “класичний” (міський) соціалістичний рух у Галичині зародився як рух ремісників і найманих робітників, тоді як український виник серед студентів та інтелектуалів. Причому українські студенти більше захоплювалися соціалізмом, аніж їхні польські однолітки. Адже вони, будучи переважно вихідцями із священничих родин, не пов’язували себе з

¹² Жерноклеєв О. Від “Молодої України” до “молодого” крила української соціал-демократії: походження, платформа й тактика внутріпартійної опозиції в УСДП (1905–1907 рр.) / О. Жерноклеєв // Галичина (Івано-Франківськ). – 2005. – Ч. 11. – С. 139–147; Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918) / О. Жерноклеєв. – Київ: Основні цінності, 2000. – 168 с.

¹³ Зашкільняк Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. – С. 368.

¹⁴ Osadczy W. Kościół i Cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863 / W. Osadczy. – Lublin, 1999. – S. 205.

¹⁵ Зашкільняк Л. Історія Польщі... – С. 368.

аристократичною традицією, і не мали шансів зробити таку ж успішну кар'єру, як студенти-поляки. Польський соціалізм міг ідеологічно ґрунтуватися на марксизмі (як соціалізм “державної нації”), натомість для українського проекту більше підходив соціалізм “драгоманівського”¹⁶ типу. Крім того, з польськомовних ремісників у майбутньому, на думку польських соціалістів, мав би утворитися промисловий пролетаріат, для українських лівих єдиною реальною альтернативою була робота із селянами¹⁷. Водночас у польського та українського соціалістичних рухів були спільні риси, зокрема чітка національна позиція (при цьому національне питання фактично було більш пріоритетним, ніж соціальне), протистояння із традиційними елітами (відповідно аристократією та духовенством), активна робота з потенційними виборцями через товариства (польські робітничі гуртки та українські читальні)¹⁸.

Проблема узгодження національного й соціального була класичною для Центрально-Східної Європи, серед т. зв. недержавних народів¹⁹. Як показав у праці “«Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини” проф. Ярослав Грицак, український соціалістичний рух від початку зіткнувся з дилемою поєднання національних та соціальних прагнень. На практиці це означало вибір організаційної структури для соціалістичного руху: в одній партії із соціалістами інших національностей чи як окрема організація. Це повинно було визначити статус українців після майбутньої соціалістичної революції: на засадах федералізму із представниками інших націй, повністю самостійно чи у складі унітарної держави якогось із “державних” народів²⁰.

На початку ХХ ст. конфлікт між національним та соціальним в українському соціалістичному русі був вирішений на користь першого. Теза про майбутню самостійність українського народу стала загальноприйнятою, вважалася запорукою “піднесення народних мас на національному ґрунті”. Оскільки марксизм передбачав зникнення “недержавних” народів й опору на практично відсутній в Галичині пролетаріат, ставлення до нього було критичним. Реальність змушувала українських соціалістів робити основну ставку на селянство, при цьому вони відкидали тезу про його майбутню пролетаризацію. “Робітниче” питання поступилося місцем “хлопському”, а “соціальне” – “народному”²¹.

У цьому контексті показова позиція одного з чільних ідеологів Русько-української радикальної партії (РУРП) Івана Франка. Його праці “Радикали і

¹⁶ М. Драгоманов запропонував формулу, яка в українському випадку узгоджувала соціалістичні та національні ідеї. Оскільки українці в основному були представлені селянством, то їхні соціальні вимоги автоматично вважалися й національними. Крім того, М. Драгоманов пропонував федеративний устрій соціалістичного руху (і майбутньої соціалістичної держави) на противагу Марксовій тезі про асиміляцію “недержавних” народів “державними”. У релігійній сфері був прихильником поширення протестантизму як елементу “громадівського” суспільного життя.

¹⁷ *Himka J.-P. Socialism in Galicia: The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860–1890)* // J.-P. Himka. – Harvard University Press: Harvard Ukrainian Research Institute, 1983. – P. 174–175.

¹⁸ *Ibid.* – P. 176.

¹⁹ *Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)* / Я. Грицак. – Київ: Критика, 2006. – С. 232.

²⁰ *Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини* / Я. Грицак // *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. – Львів, 1990. – Т. 222. *Праці Історико-філософської секції*. – С. 71–110.

²¹ Там само.

релігія” та “Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм” належать до програмних текстів РУРП і дають уявлення про позицію більшості українських соціалістів щодо релігії загалом та вчення Церкви в Галичині зокрема.

І. Франко стверджував, що раціоналізм, просвіта та розум не суперечать справжній вірі, а тим більше не є ознаками “радикалів-безбожників”²². Це дозволяє припустити, що радикали підтримували ідеї модернізму, поширені в той час серед вірних та частини духовенства Католицької Церкви. На користь цього свідчить історико-критичний метод, який використовував І. Франко, аналізуючи фундаментальні для Церкви поняття, зокрема питання приватної власності (якої не було в Середньовіччі) та інституту шлюбу (який в сучасних капіталістичних умовах вже не міг гарантувати вищій статусу чоловіка як глави сім’ї і годувальника). Опору на традицію радикали вважали анахронізмом, наприклад, традиційним для часів Христа було рабство, засуджене згодом. Загалом, поняття справедливості для соціалістів було умовним, змінним залежно від різних обставин та епох, натомість у питанні християнської моралі визначальним мало бути поняття любові, а не кари за гріх²³.

На думку Івана Франка, Церква не прищепила селянам справжнього християнства, справжньої релігійності. Натомість лякала їх вічними муками за недотримання традиційних норм поведінки. Так, поряд із “високою” релігійністю, яка існувала лише в уявленні інтелігенції та єрархії, на побутовому рівні прості селяни використовували “низьку”, побутову форму релігійності. Вона ґрунтувалася на дохристиянських віруваннях, фактично – політеїзмі. Так, радикали виступали не проти релігії та віри, а проти “фарисейства” з боку окремих священників.

Українські ліві виступали проти поширеної тоді практики використання церкви як політичної трибуни. Натомість засуджували опортунізм духовенства, який полягав у небажанні загострювати суперечності із владою. Якщо єрархія намагалася знайти компроміс для вирішення соціального питання в межах тодішньої політичної системи, то для радикалів питання стояло гостро: закони Божі проти законів державних²⁴.

У Галичині, де більшість населення краю була католиками візантійського та латинського обрядів, відбулася адаптація соціальної доктрини Католицької Церкви до місцевих умов. На початку ХХ ст. католицька єрархія, вже не йосифінська, а національно свідома (хоча й абсолютно лояльна до правлячої династії), змушена була зважати на національні та соціальні питання значно більше, ніж до того. Оскільки на зміну традиційному суспільству прийшов час національного антагонізму та соціального напруження, то католицьке духовенство обох обрядів активно брало участь у суспільному житті місцевих громад через діяльність просвітніх чи економічних товариств, виборчих комітетів. Для греко-католицьких єрархів ситуація була тим складнішою, що від них вимагалася позиція “національного проводу”, який передбачав і певний соціальний захист (для “хлопів” із боку “попів”).

Найяскравішим прикладом такого “національного єрарха” для українців був митрополит Андрей Шептицький. Як “князь Церкви” і головний репрезентант інтересів

²² Франко І. Радикали і релігія / І. Франко // Іван Франко. Вибрані твори: у 3-х т.; [упоряд. та ред. О. Баган]. – Дрогобич: Коло, 2004. – Т. 3. – С. 405–408.

²³ Його ж. Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1904. – Ч. 10. – С. 1–23.

²⁴ Його ж. Радикали і релігія... – Т. 3. – С. 405–408.

українських греко-католиків в Австро-Угорщині, він у 1906 р. очолював делегацію до цісаря у справі проведення виборчої реформи²⁵. Прикладом для всього греко-католицького духовенства митрополит вважав Маркіяна Шашкевича – “апостола Галицької Русі”, греко-католицького священника і “національного будителя”. Адже саме він підняв прапор національної ідеї серед селянства та духовенства в умовах панщини. З часу діяльності Маркіяна Шашкевича, вважав митрополит Андрей, ідеалом душпастирювання стала політика “іти в народ”, “зближитися до народу”²⁶.

На думку митрополита Андрея, греко-католицьке духовенство не могло стояти осторонь секуляризації і політизації суспільства з огляду на громадянський обов’язок та потребу зберегти вплив на маси задля збереження в суспільстві традиційних християнських цінностей²⁷. Свої погляди на суспільні проблеми митрополит висвітлював у працях “Християнська робота”²⁸ та “О kwestії соціальной”²⁹. У них він виклав основні тези соціальної доктрини Католицької Церкви, адаптувавши їх до місцевих умов.

Загалом, позиція греко-католицької єрархії ґрунтувалася на папських посланнях, однак, як і у випадку із соціалістичним рухом, “робітниче” питання перетворилося на “хлопське”, а національна аргументація домінувала над соціальною. Митрополит Андрей Шептицький закликав до порозуміння між суспільними класами, поваги до приватної власності та праці, яку не можна трактувати як товар. Гарантувати такий стан речей повинна була Церква, яка пропонувала відповідну мораль та етику. Духovenство не мало солідаризуватися із жодним класом чи партією, а лише виступати на стороні убогих, передовсім допомагати через поширення освіти. Єрархія, на відміну від лівих політиків, повинна була сприяти зменшенню напруженості в суспільстві, нівелювати соціальні антагонізми.

Окрім того, митрополит критикував капіталізм через надмірну концентрацію капіталу і використання його в неморальних цілях. Сам соціалізм, на його думку, був утопічною ідеєю і не мав шансів бути практично втіленим. Подібно до того, як лібералізм пропонував чудові гасла свободи й рівних можливостей, але їх реалізація призвела до капіталізму та визискування слабших, так і соціалізм загрожував у майбутньому призвести до протиприродного домінування держави над сім’єю, пригнічення приватної ініціативи, тотального контролю уряду над особою.

Ідею ліквідації приватної власності на землю Андрей Шептицький вважав шкідливою, бо це могло в майбутньому спричинити появу “новітньої панщини” для

²⁵ *Osadczy W.* Kościoł i Cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863 / W. Osadczy. – Lublin, 1999. – S. 222.

²⁶ 1911 р., листопада 5, Львів. Чернетка промови митр. Андрея Шептицького на могилі о. Маркіяна Шашкевича про обов’язки й завдання духовенства // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899–1944 / [гол. ред. А. Кравчук]. – Львів: Місіонер, 1999. – Т. 2, кн. 2. – С. 595–599.

²⁷ *Chabasińska A.* Relacje między Kościołem Unickim a Łacińskim na przełomie XIX i XX wieku w Galicki Wschodniej / A. Chabasińska // Prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie. – Sulechów, 2006. – S. 263–269.

²⁸ 1899 р., серпня 2, Станіславів. Пастирське послання Станіславівського єп. Андрея Шептицького до вірних “Християнська робота” // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899–1944 / [гол. ред. А. Кравчук]. – Львів: Місіонер, 1998. – Т. 2, кн. 1. – С. 1–16.

²⁹ 1904 р., травня 21, Крехів. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства “О Квестії Соціальной” // Там само. – С. 137–177.

безземельних селян. Митрополит звинувачував українських соціалістів також і в тому, що вони приховували свої атеїстичні погляди. На його думку, вони, декларуючи підтримку християнства, відверто не виступали проти Церкви як такої. Натомість закидали окремим священикам аморальну поведінку та фінансові зловживання, провокували локальні конфлікти між вірними та конкретними парохами³⁰.

Одним із головних противників поширення соціалістичної ідеології в Галичині був станіславівський греко-католицький єпископ Григорій Хомишин. Особливо критично він оцінював поширення радикальних ідей під гаслами патріотизму та національного звільнення, за що став об'єктом ідеологічних нападів з боку не лише соціалістичної, а й націонал-демократичної преси³¹.

Загалом, єрархія намагалася донести до вірних ідею про те, що Церква пропонувала кращі ідеї, ніж соціалісти, адже взамін за справедливість не вимагала радикальних соціальних потрясінь, зміни традиційного життєвого укладу чи відмови від національних вимог: "Социальна демокрація вимагає знехтованя релігії, родини, родительської і дитинної любови і родинних звязий, знесеня приватної власности, особистої свободи у виборі роботи, знехтованя любови вітчизни і народности. Всего того мали-б ми позбути ся, щоб розплисти ся в якімсь всесвітнім мрачно-поступовім і рівнім людстві. І що ж дає нам за втрату тих дібр, за втрату релігії, родини, родительської і дитинної любови социяльна демокрація? – нічого! А за втрату особистої свободи і любови вітчизни, народности – дає нам кайдани будучої социяльної держави"³².

Латинська єрархія в Галичині, яка традиційно менше ангажувалася в політичні процеси через наявність польської аристократії, теж не уникнула політизації. Архієпископ Юзеф Більчевський представляв нову генерацію латинської єрархії, яка відчувала себе частиною всього польського духовенства без огляду на державні кордони³³. Він вважав, що для римо-католицького священика робота лише в костелі є недостатньою, вимагав від духовенства суспільної праці, спрямованої на покращення матеріального та освітнього стану вірян, особливо найманих працівників та найбідніших верств населення³⁴. Пропагував корпорационізм, опертий на енцикліках папи Лева XIII. Відповідно, підтримував християнсько-суспільний рух. У пастирському листі 1903 р. "W sprawie społeczeństwa" архієпископ звертав увагу суспільства на справедливість оплати праці. Зокрема, йшлося про те, що працю найманого працівника повинно бути винагороджено так, щоб цієї винагороди вистачало для нього і його родини³⁵.

Подібну політику проводив і краківський єпископ кардинал Ян Пузина. Головними напрямками його діяльності в соціальній сфері були антиалкогольна кампанія, катехизація та підтримка діяльності католицьких організацій³⁶.

³⁰ 1904 р., травня 21, Крехів. Пастирське послання...

³¹ *Єгрешій О.* Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. / О. Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С. 25.

³² Чи може християнин бути социял-демократом? // Руслан. – 1900. – Ч. 250; Скинули маску // Руслан. – 1900. – Ч. 241.

³³ *Osadczy W.* Kościół i Cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863 / W. Osadczy. – Lublin, 1999. – S. 224.

³⁴ Особливої уваги заслуговує той факт, що архієпископ Юзеф Більчевський, як і єпископ Григорій Хомишин, не належав до аристократії за походженням. Відповідно, проблеми селян чи найманих працівників були їм знайомі не з розповідей, а з власного досвіду.

³⁵ *Kumor B.* Historia Kościoła ... – S. 426.

³⁶ *Ibid.* – S. 401.

Отже, традиційний уклад галицького суспільства, його аграрність, традиційна релігійність населення, а також гострі міжнаціональні суперечності створили передумови для виникнення тут специфічної модифікації соціалістичного руху. Риторика та практичні кроки (подекуди навіть аграрно-консервативні) соціалістів у Галичині сильно відрізнялися від західноєвропейських зразків. Водночас Церква прагнула зберегти вплив на селянство, адаптуючи під християнське вчення ліву риторика та акцентуючи увагу на своїх найбільш “соціально справедливих” постулатах. Це дозволило священикам брати активну участь у політичних процесах, таких як “підбурювання селян” до страйку в 1902 р.

Назар Кись. Отношение Католической Церкви к распространению социалистических идей в Галичине в начале XX века: эволюция церковной социальной доктрины

Рассмотрено эволюцию доктрины Католической церкви касательно социальных вопросов, которая сделала возможным активное участие греко-католического духовенства в общественно-политической жизни в условиях массовой политики и обострения классовых противоречий в Галичине в начале XX века.

Ключевые слова: социализм, национализм, модернизм, социальная доктрина, левая риторика.

Nazar Kis'. Attitude of the Catholic Church towards the spreading of the socialist ideas in Galicia in the early 20th century: the evolution of the Church's social doctrine

The article examines the evolution of the Catholic Church attitude towards social problems. In the early 20th century this evolution enabled participation of Greek-Catholic clergy in political and social processes in Galicia in the conditions of escalation of class antagonism and mass political participation.

Key words: socialism, nationalism, modernism, social doctrine, leftist rhetoric.